

Evaluation of the School-based Primary Prevention of Risk Behaviour in the Czech Republic

Evaluace aktivit školní primární prevence rizikového chování v České republice



NEVORALOVÁ, M., PAVLOVSKÁ, A., ŠŤASTNÁ, L.

Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University in Prague and General University Hospital in Prague, Czech Republic

Citation: Nevoralová, M., Pavlovská, A., Šťastná, L. (2012). Evaluation of the school-based primary prevention of risk behaviour in the Czech Republic [Evaluace aktivit školní primární prevence rizikového chování v České republice]. *Adiktologie*, (12)2, 244–255.

SUMMARY: The article provides an outline of the history and development of the evaluation of primary prevention interventions in the Czech Republic. It describes the process and evaluation studies that have taken place, as well as explaining the concept of evaluation and its application to school practice.

In response to the latest developments in the evaluation of primary prevention activities, the Evaluation Centre was established as part of the project referred to as VYNSPI. A website dedicated to prevention-related evaluation was created. It contains articles, specific evaluation tools, examples of good practice, and useful links. Two practice-oriented courses were also held. Their aims were to provide a brief theoretical account of the issue and practical training in the different types of evaluation.

KEY WORDS: EVALUATION – EVALUATION CENTRE – EVALUATION TOOL – PRIMARY PREVENTION PROGRAMME

SOUHRN: Článek shrnuje historii a vývoj evaluace v oblasti primární prevence v České republice, dosud uskutečněné procesy a evaluační studie. Je vysvětlen pojem evaluace a její uplatnění ve školské praxi.

V návaznosti na dosavadní vývoj evaluace primárněpreventivních aktivit bylo v rámci projektu s akronymem VYNSPI vytvořeno Evaluační centrum. Vznikl web zaměřený specificky na evaluaci v kontextu prevence, který obsahuje články, konkrétní evaluační nástroje, příklady dobré praxe i užitečné odkazy. Byly také realizovány dva praktické kurzy zaměřené na stručný teoretický vhled do problematiky a na praktický nácvik jednotlivých typů evaluace.

KLÍČOVÁ SLOVA: EVALUACE – EVALUAČNÍ CENTRUM – EVALUAČNÍ NÁSTROJ – PRIMÁRNĚPREVENTIVNÍ PROGRAM

Submitted: 14 / JUNE / 2012

Accepted: 25 / JUNE / 2012

Grant support: This publication was created as part of Project No. CZ.1.07/1.3.00/08.0205 ESF ECOP ("VYNSPI"), co-funded by the European Social Fund and the national budget of the Czech Republic. This article was written using institutional support from the PRVOUK-P03/LF1/9.

Address for correspondence: Monika Nevoralová / nevoralova@adiktologie.cz / Department of Addictology, First Faculty of Medicine, Charles University in Prague and General University Hospital in Prague, Apolinářská 4, 128 00 Prague 2, Czech Republic

● 1 INTRODUCTION

The definition and delineation of the concept of evaluation in primary prevention vary. The EMCDDA (1998) defines evaluation as the systematic collection, analysis, and interpretation of information about the course of a programme and its potential effects and outcomes. The WHO (2000) defines evaluation as a means of obtaining feedback on a programme. Evaluation allows the systematic collection of information on how a specific programme works, which factors complicate or support its implementation, and/or which unexpected phenomena act against its specific objectives. It is a significant component of prevention activities. Various types of evaluation, such as needs assessment, process evaluation, outcome evaluation, client satisfaction studies, and economic evaluation, can be distinguished. Each preventive programme funded by public resources should be evaluated to check whether it is suitable for the given target group, is implemented in line with its creators' recommendations, has effects that are not counterproductive (i.e. it does not produce negative rather than positive outcomes), and meets the objectives that were defined (Miovský et al., 2004, Miovský et al., 2010). Only a programme whose effectiveness is based on scientific/research evidence may be considered truly effective (the evidence-based approach).

The services engaged in the primary prevention of risk behaviour are growing in number and scarce financial resources may thus be allocated to interventions or programmes for whose effectiveness there is not enough evidence. Evaluation helps in justifying a programme's eligibility for funding. This makes evaluation a precondition for enhancing and maintaining the high quality standards of programmes. It further helps in providing an understanding of what happens in schools as far as primary prevention is concerned. Information generated by evaluation may be used when considering improving the programme, exploring its strengths, and extending it, or whether it should be completely abandoned and discarded (Miovský et al., 2004b). Only a few evaluation studies looking into the effect of a specific primary prevention programme on its target group have been conducted in the Czech Republic.

● 2 EVALUATION OF THE SCHOOL-BASED PRIMARY PREVENTION OF RISK BEHAVIOUR IN THE CZECH REPUBLIC

The first broad discussion and interest in the evaluation of primary prevention in the Czech Republic may be traced back to the period 1999–2000 and associated with the publication of the outcomes of the First European Conference on the Evaluation of Drug Prevention, which took place in Portugal from 12 to 14 March 1997 (Miovský et al., 2010). The initiation stage of the collaboration with the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction

● 1 ÚVOD

Definice a vymezení pojmu evaluace v primární prevenci se liší. EMCDDA (1998) evaluaci definuje jako systematické shromažďování, analyzování a interpretování informací o průběhu programu a jeho možných účincích a dopadech. WHO (2000) evaluaci vymezuje jako prostředek k získání zpětné vazby k programu. Evaluace umožňuje systematicky získávat poznatky o tom, jak konkrétní program funguje, jaké faktory komplikují či podporují jeho realizaci, nebo které jevy působí neočekávaně mimo specifické cíle. Je významnou součástí preventivních aktivit. Rozlišujeme jednotlivé typy evaluace, například evaluaci formou analýzy potřeb, evaluaci procesu, výsledku, spokojenosti a ekonomickou evaluaci. Evaluován by měl být každý preventivní program hrazený z veřejných prostředků, aby bylo zjištěno, zda je vhodný pro danou cílovou skupinu, zda je prováděn v souladu s doporučeními autorů, zda nepůsobí kontraproduktivně (tj. že nemá spíše negativní dopad) a zda program naplňuje cíle, které si definoval (Miovský et al., 2004; Miovský et al., 2010). Za efektivní je možné považovat jen takový program, jehož účinnost byla výzkumně/vědecky ověřena. V praxi je v této souvislosti užívaný také termín „přístup založený na důkazech“, či tzv. evidence-based přístup.

Služby v oblasti primární prevence rizikového chování se rozrůstají a finanční zdroje tak mohou být přidělovány neefektivním intervencím nebo programům, u nichž nejsou k dispozici dostatečné důkazy o účinnosti. Evaluace pomáhá odůvodnit oprávněnost pro finanční podporu programů. Tímto se evaluace stává nezbytně nutnou ke zvýšení a udržení vysoké úrovně programů. Dále pomáhá porozumět tomu, co se ve škole v oblasti primární prevence děje. Informace získané evaluací mohou být využity například při rozhodování o tom, jak program vylepšit, nacházet jeho silné stránky, zda program rozšířit nebo zda ho zcela opustit a zavrhnout (Miovský et al., 2004b). V České republice bylo zatím provedeno jen několik evaluačních studií zabývajících se dopadem daného primárněpreventivního programu na cílovou skupinu.

● 2 EVALUACE ŠKOLNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE RIZIKOVÉHO CHOVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE

První širší diskuse a zájem o evaluaci primární prevence v České republice lze identifikovat v letech 1999–2000 ve spojení s publikací výsledků konference First European Conference on the Evaluation of the Drug Prevention, která proběhla v Portugalsku 12.–14. března 1997 (Miovský et al., 2010). Významnou roli v tomto procesu sehrála iniciační fáze spolupráce s Evropským monitorovacím centrem pro drogy a drogové závislosti (EMCDDA) v Lisabonu a přenos

(EMCDDA) in Lisbon and the transfer of EU countries' experience in this field played a significant role in this process (Miovský et al., 2004b). The last 15 years in particular have seen the gradual development and implementation of the evaluation of primary prevention programmes, as well as, importantly, the broader implications of this process, and its significant correlations have also begun to be discussed at the levels of both the European drug policy strategy and the national strategies (Miovský et al., 2004b). The above makes it clear that, in terms of evaluation, the domain of substance use prevention stands out among the remaining types of risk behaviour as being of the highest priority.

The Czech Republic was one of the first EU countries to open the discussion on shared quality standards and proceeded to advance such a discussion to the implementation stage, followed in 2005 by the approval (MŠMT, 2005) of national quality standards linked to the certification process and further to subsidy proceedings (Martanová, 2012, Martanová, 2006). In parallel to this process, the first effectiveness studies began to emerge in order to provide research evidence of the effectiveness of the substance use prevention programmes being delivered in the Czech Republic (Miovský et al., 2011).

In 2011 Miovský et al. published in the *Adiktologie* journal a survey of research projects that had been published in the Czech Republic within the past 20 years and met the general criteria for the implementation of evaluation studies of preventive programmes in terms of outcome evaluation. The evaluation methods varied according to the intended use of the outcome. The programmes included "Smoking and Me", the "Prev-centrum Community-based Programme", "Skills for Adolescence", "Drugs-Reason-Impact" (DRI), and "Unplugged". In particular, the evaluation of the effectiveness of the Unplugged programme (Gabrhelík et al., 2012a, 2012b, Miovský et al., 2012) may be considered an example of good practice as regards the evaluation of primary prevention in the Czech Republic.

Requiring a comprehensive approach and being generally costly, evaluation studies of effectiveness of this type are very demanding and basically impossible for schools to carry out, given their limited resources (Miovský et al., 2010). The school may, however, survey the situation regarding risk behaviour and identify students' needs in relation to prevention (needs assessment) using methods such as observation and simple questionnaires or interviews conducted with school staff, students, and parents. In the event that a school uses its own resources to implement a preventive programme or the basic preventive programme which all the schools are currently required to have in place, it should evaluate the preparation of such a programme, particularly the relevant documentation, to ensure that the target group, objectives, and methods have been defined. Process evaluation may be used to check whether the time

zkušeností zemí EU v této oblasti (Miovský et al., 2004b). Zejména v posledních patnácti letech se začala pomalu rozvíjet a provádět evaluace nejen primárněpreventivních programů, ale byla zahájena diskuse také o širších důsledcích tohoto procesu a jeho významných souvislostech jak na úrovni evropské strategie drogové politiky, tak strategií národních (Miovský et al., 2004b). Z výše uvedeného je patrné, že v oblasti evaluace tak stojí doména prevence užívání návykových látek v popředí všech zbývajících typů rizikového chování.

Jako jedna z prvních zemí Evropské unie zahájila Česká republika diskusi na téma sdílených standardů kvality, posunula ji do realizační fáze a v roce 2005 schválila (MŠMT, 2005) celonárodní standardy kvality s vazbou na certifikační proces a následně dotační řízení (Martanová, 2012; Martanová, 2006). Paralelně s tímto procesem se začaly objevovat první studie efektivity s cílem výzkumně ověřit efektivitu realizovaných preventivních programů užívání návykových látek v České republice (Miovský et al., 2011).

V roce 2011 publikovali Miovský et al. v časopisu *Adiktologie* článek shrnující příklady realizovaných výzkumných projektů, které byly za posledních 20 let v České republice publikovány a splňovaly základní kritéria pro realizaci evaluačních studií preventivních programů z hlediska evaluace výsledku. Evaluační metody se lišily podle toho, k čemu měl být výsledek použit. Mezi tyto programy patří program Kouření a já, Komunitní program realizovaný o. s. Prev-centrum, program Přípravení pro život, program Drogy-Důvod-Dopad (program DDD) a program Unplugged. Zejména pak evaluaci efektivity programu Unplugged (Gabrhelík et al., 2012a, 2012b; Miovský et al., 2012) lze považovat za příklad dobré praxe v evaluaci primární prevence v České republice.

Evaluační studie efektivity jsou velmi komplexní a celkově nákladné. Tento typ evaluačních studií patří mezi velmi náročné, které v celkovém důsledku není možné na půdě školy vlastními prostředky zrealizovat (Miovský et al., 2010). Škola však může mapovat situaci v oblasti rizikového chování a zjišťovat potřeby žáků ve vztahu k prevenci (analýza potřeb) za využití metod pozorování, jednoduchých dotazníků či rozhovorů se zaměstnanci školy, žáky, rodiči. Pakliže škola vlastními silami realizuje preventivní program či minimální preventivní program, který jsou v současnosti všechny školy povinny vytvářet, je vhodné, aby prováděla zhodnocení jeho přípravy – zejména ve smyslu zhodnocení dokumentace programu, zda je definována cílová skupina programu, cíle, metody apod. Při evaluaci procesu mohou kontrolovat např. dodržování nastaveného časového rámce programu, vhodnosti metod pro žáky apod. V rámci evaluace výsledku mohou také velmi jednoduše a způsobem, který znají, zjišťovat a ověřovat alespoň znalosti žáků (primární prevence by měla komplexně postího-

frame of the programme has been observed or whether the methods used were suitable for the students. Outcome evaluation may be used by a school as a very simple and familiar way of measuring and testing students' knowledge (primary prevention should promote a wide range of changes in knowledge, attitudes, and behaviour, "KAB Model"; Skalík, 2003) using knowledge tests administered prior to the programme and after its completion. Close collaboration between the school prevention worker and the class teacher is essential. Ideally, it should start at the point of assessing students' needs and be maintained through the preparation and implementation of the preventive programme up until its completion. The evaluation of satisfaction may also be carried out in the course of the preventive programme and/or upon its completion. Anonymous questionnaires or verbal feedback may be used for this purpose.

● 2 / 1 Evaluation Centre as part of VYNSPI

The Evaluation Centre was established as part of the VYNSPI project (The Development of a System of Modular Training in the Prevention of Risk Behaviour for Educational and Counselling Professionals in Schools and Educational Institutions at the National Level, CZ.1.07/1.3.00/08.0205 ESF ECOP) in response to the inconsistency of approaches to the evaluation of the school-based prevention of risk behaviour in the Czech Republic. Its mission is to deal with evaluation-related issues at all prevention levels (universal, selective, and indicated), as well as with those concerning professional training activities. It is also intended to develop and identify evaluation tools in the Czech Republic and abroad. As far as foreign evaluation tools are concerned, it should be responsible for their adaptation to the Czech setting.

During the implementation of the VYNSPI project the Evaluation Centre comprised a team of five full-time employees (the evaluation centre manager and assessment and evaluation methodology experts whose main responsibilities included the development and maintenance of the evaluation tool database, the Evaluation Centre's website, and e-learning presentations concerned with evaluation for study purposes, the organisation of evaluation courses for education professionals, the development of a database of information sources, and cooperation with regional evaluators) and eight part-time employees (regional assessment and evaluation methodology experts – regional evaluators, whose responsibilities include the provision of training in evaluation as part of educational activities, the evaluation of courses, the provision of feedback on the full-time (internal) team members' outcomes, such as study materials and evaluation tools, and evaluation-related consultation services for education professionals). Joint meetings of the internal team members and the regional evaluators were held approximately twice a year. The purpose of these meetings

vat změny v oblasti znalostí, postojů a chování, tzv. KAB model; Skalík, 2003), a to například prostřednictvím znalostních testů administrovaných před zahájením programu a po jeho skončení. Zásadní je intenzivní spolupráce školního metodika prevence s třídním učitelem, která by ideálně měla probíhat od samotného mapování potřeb žáků přes přípravu a realizaci preventivního programu až po ukončení programu. V průběhu preventivního programu i po jeho skončení je prováděna také evaluace spokojenosti, k níž mohou být využity anonymní dotazníky či ústní zpětná vazba.

● 2 / 1 Evaluační centrum v rámci projektu VYNSPI

Jako reakce na roztříštěnost v oblasti evaluace školní prevence rizikového chování v České republice bylo v rámci projektu VYNSPI (Tvorba systému modulárního vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů pro pedagogické a poradenské pracovníky škol a školských zařízení na celostátní úrovni, CZ.1.07/1.3.00/08.0205 ESF OP VK) vytvořeno Evaluační centrum. Jeho cílem je zabývat se evaluacemi intervencí na všech úrovních prevence (všeobecné, selektivní, indikované) a evaluacemi odborných vzdělávacích aktivit, dále vytvářet a vyhledávat evaluační nástroje v ČR i zahraničí. V případě zahraničních evaluačních nástrojů pak připravit jejich adaptaci na české podmínky.

Evaluační centrum po dobu trvání projektu VYNSPI tvořilo tým pěti interních zaměstnanců (vedoucí Evaluačního centra a metodici pro diagnostiku a evaluaci, jejichž hlavním úkolem je práce na databance evaluačních nástrojů, na webu Evaluačního centra, tvorba e-learningových prezentací věnujících se evaluaci pro studijní účely, realizace kurzů evaluace pro pedagogické pracovníky, tvorba databáze informačních zdrojů, spolupráce s regionálními evaluátory atd.) a osmi externích zaměstnanců (regionální metodici pro diagnostiku a evaluaci – regionální evaluátoři, jejichž náplní je zajištění výuky evaluace v rámci vzdělávacích aktivit, hodnocení kurzů, připomínkování výstupů interního týmu – výukového materiálu, evaluačních nástrojů, atd., konzultační činnost pedagogickým pracovníkům v oblasti evaluace). Přibližně dvakrát ročně se konala společná setkání interního týmu s regionálními evaluátory. Cílem setkání byla koordinace práce regionálních evaluátorů a poskytování odborné pomoci a podpory v oblasti evaluace. Tématy jednotlivých setkání jsou např. teoretické základy evaluace, evaluační nástroje, podoba výuky evaluace v rámci vzdělávacích aktivit, podoba e-learningových prezentací

was to coordinate the regional evaluators' work and provide professional assistance and support in the field of evaluation. The meetings were dedicated to specific topics, including the theoretical basis of evaluation, evaluation tools, forms of training in evaluation as part of educational activities, forms of e-learning presentations intended for training courses, and the evaluation of training activities.

An important outcome of the project is the creation of the Evaluation Centre's website: <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/374/3197/Evaluacni-centrum>. It has a fixed structure which consists of four sections (Evaluation Theory, Evaluation Tools, Good Practice, and Links). The website contains all the deliverables related to the evaluation component, including the theoretical basis of evaluation, different evaluation tools, e-learning presentations on evaluations, evaluation-related examples of good practice, PowerPoint presentations on the evaluation of a primary prevention programme from the course for education professionals and conferences dedicated to the topic, and, last but not least, links to Czech and foreign materials dealing with evaluations, or the materials themselves, if available.

The first section, "Evaluation Theory", offers articles on prevention (such as those addressing the definition of prevention, the categorisation of primary prevention, the definition of risk behaviour, and primary prevention-related certification and standards) and evaluation (including those dealing with the definition of evaluation, the different types of evaluation, such as needs assessment, process evaluation, evaluation of satisfaction, and outcome evaluation, and the ways of conducting an evaluation). In addition, two e-learning presentations are available under this section. They originally served as study material for school prevention workers who completed a training course which also covered the topic of evaluation. The first e-learning presentation is entitled *Evaluation and What School Prevention Workers Should Know about It*. This presentation provides a general summary of theoretical information about what evaluation is, what its objectives and benefits are, and what types of evaluation there are, including a thorough description, and describes the implementation process of evaluation. Certain evaluation tools which may be used in practice are also introduced here. This presentation is followed up by the other e-learning presentation, entitled "Evaluation of Primary Prevention Programmes", which specifically focuses on primary prevention-related evaluation. This presentation is divided into three parts: the first provides a theoretical introduction to the topic (Evaluation of Primary Prevention Programmes: a theoretical introduction), the second contains a hands-on manual for the implementation of evaluation (Evaluation of Primary Prevention Programmes: a hands-on manual), and the third provides examples of evaluation tools (Evaluation of Primary Prevention Programmes: evaluation tools). The

určených pro výuku frekventantů kurzů, evaluace vzdělávacích aktivit apod.

Důležitým výstupem projektu je vytvoření webu Evaluačního centra <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/374/3197/Evaluacni-centrum>. Web má pevně danou strukturu, skládá se ze čtyř částí (Teorie evaluace, Nástroje pro evaluaci, Dobrá praxe, Odkazy). Je zde možné nalézt veškeré výstupní komponenty evaluace, jako např. teoretické základy evaluace, jednotlivé evaluační nástroje, e-learningové prezentace věnující se evaluacím, příklady dobré praxe evaluace, powerpointové prezentace věnující se evaluaci primárněpreventivního programu z kurzu pro pedagogické pracovníky a z odborných konferencí a v neposlední řadě odkazy na české i zahraniční materiály věnující se evaluacím, popř. samotné zveřejněné materiály.

V první části „Teorie evaluace“ lze nalézt články věnované prevenci (např. vymezení prevence, rozdělení primární prevence, vymezení rizikového chování, certifikace a standardy v primární prevenci apod.) a evaluaci (např. vymezení evaluace, jednotlivé typy evaluace jako analýza potřeb, evaluace procesu, evaluace spokojenosti, evaluace výsledku, postup při evaluaci apod.). Dále jsou zde zveřejněny dvě e-learningové prezentace, jež sloužily jako výukový materiál pro školní metodiky prevence, kteří absolvovali vzdělávací kurz, jehož součástí bylo i téma evaluace. První e-learningová prezentace nese název *Evaluace aneb Co by o ní školní metodici prevence měli vědět?* Prezentace obecně shrnuje teoretické informace o tom, co je evaluace, jaké jsou její cíle a výhody, jaké existují typy včetně jejich podrobného popisu, postup, jak se evaluace provádí apod. Jsou zde zmíněny i některé evaluační nástroje, které mohou být v praxi využity. Na tuto prezentaci následně navazuje druhá e-learningová prezentace věnující se již konkrétně evaluaci v primární prevenci. Nese název *Evaluace primárněpreventivních programů*. Tato prezentace je rozdělena na 3 kratší části, první je teoretickým úvodem k tématu (*Evaluace primárněpreventivních programů – Teoretický úvod*), druhá obsahuje praktický návod na provádění evaluace (*Evaluace primárněpreventivních programů – Praktický návod*) a třetí ukázky evaluačních nástrojů (*Evaluace primárněpreventivních programů – Evaluační nástroje*). Cílem této e-learningové prezentace je poskytnout školním metodikům prevence a dalším pedagogům nástroj pro přípravu, realizaci a následné zhodnocení programu primární prevence. Je zde uveden postup při evaluaci primárněpreventivního programu krok za krokem, od samotného rozhodnutí se pro preventivní program, jeho přípravu až po evaluaci (od analýzy potřeb přes evaluaci procesu a spokojenosti až po evaluaci výsledku). Na příkladech dobré praxe jsou demonstrovány jednotlivé typy evaluací a postup, jak daná evaluace proběhla. Součástí je vymezení evaluačních nástrojů v obecné rovině včetně konkrétních ukávek a webových portálů.

purpose of this e-learning presentation is to provide school prevention workers and other education professionals with a resource to facilitate their preparation, implementation, and subsequent evaluation of a primary prevention programme. It provides a step-by-step description of the process of the evaluation of a primary prevention programme, from the actual decision to carry out a preventive programme to its preparation and evaluation (i.e. from needs assessment through process and satisfaction evaluations to outcome evaluation). Examples of good practice are used to demonstrate the individual types of evaluation and their practical implementation. General descriptions of evaluation tools, including examples and links to relevant websites, are also provided.

The second section of the website, "Evaluation Tools", covers the tools used to evaluate primary prevention activities, course evaluation questionnaires, and other evaluation-related measures. The Evaluation Centre thus serves as a bank of evaluation tools and methods which are available for both research and learning purposes. The tools were searched for and identified in the available Czech and foreign sources. They include questionnaires for different age groups, ranging from children and adolescents to adults, as well as other tools, such as knowledge tests and feedback questionnaires.

The evaluation tools can either be downloaded from the Evaluation Centre's website (provided that the author's consent has been granted) or accessed using a link indicated on the website. The tools adopted from abroad are also presented in their original wording, including the scoring instructions. A scoring manual is provided for most of the questionnaires. General information on each questionnaire is presented. This includes its author, the author of its translation (if a measure was adopted from abroad), a brief description, purpose, scope of application, population (target group), administration, and strengths and limitations and any other useful references.

The evaluation tools that were identified in the Czech literature were adapted and posted on the website as they were, including all the information concerning the authorship of the measure and its adaptation to the Czech setting, in the event that the tool was adopted from abroad. An additional search of relevant literature related to such evaluation tools was conducted and evidence-based information on their validity and reliability was also obtained. Some of the evaluation tools have already been adapted. We arranged for the translation of those that have not. They were mostly the questionnaires that are freely available from the website of the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), which operates an online database of evaluation measures (EIB – Evaluation Instrument Bank, <http://www.emcdda.europa.eu/eib>). The majority of the questionnaires published there are available in Eng-

Druhá část webu „Nástroje pro evaluaci“ obsahuje především nástroje pro hodnocení primárněpreventivních aktivit, dotazníky pro hodnocení kurzů a ostatní odborné nástroje pro evaluaci. Evaluační centrum tak slouží jako banka evaluačních nástrojů a metod, které jsou k dispozici jak pro výzkumné, tak výukové účely. Jednotlivé nástroje byly vyhledány a identifikovány v dostupných českých a zahraničních zdrojích. Jsou zde k dispozici dotazníky pro věkové skupiny dětí, dospívajících a dospělých. Kromě dotazníků jsou zde uvedeny i další evaluační nástroje, jako např. znalostní testy, zpětnovazební dotazníky apod.

Jednotlivé evaluační nástroje jsou na webu Evaluačního centra buď přímo ke stažení (v případě uděleného souhlasu autora), nebo je zde uveden odkaz, na kterém lze daný nástroj nalézt. U nástrojů převzatých ze zahraničí je k dispozici i originální znění dotazníku a vyhodnocení. Součástí většiny dotazníků je i manuál vyhodnocení. U všech dotazníků jsou zmíněny základní informace, jako např. autor dotazníku, autor překladu dotazníku (v případě převzetí nástroje ze zahraničí), krátký popis dotazníku, účel dotazníku, použití dotazníku, populace (cílová skupina), administrace, výhody a limity použití dotazníku a odkazy vztahující se k danému nástroji.

Evaluační nástroje vyhledané v české literatuře byly převzaty v nezměněné podobě a takto byly zveřejněny na webu se všemi informacemi týkajícími se autorství nástroje a adaptace na české podmínky, v případě, že daný autor převzal nástroj ze zahraničí. Následně byla k uvedeným evaluačním nástrojům dohledána adekvátní literatura a informace o validitě a reliabilitě nástrojů v odborných článcích. U některých evaluačních nástrojů byla již adaptace provedena. U zbylých jsme zajistili překlad. Jednalo se především o dotazníky volně dostupné na internetových stránkách Evropského monitorovacího centra pro drogy a drogové závislosti (EMCDDA), které provozuje on-line databázi evaluačních nástrojů (EIB – Evaluation Instrument Bank) <http://www.emcdda.europa.eu/eib>. Většina dotazníků zde zveřejněných je k dispozici v anglickém jazyce. Dále byly identifikovány další nástroje ze zahraničí pro případnou adaptaci na českou populaci.

Jednotlivé evaluační nástroje jsou převážně zaměřené na oblast návykových látek (např. dotazník ESPAD, screeningový dotazník CAGE, dotazník CRAFFT – rizikové chování u dětí a dospívajících, evropský index závažnosti návykového chování, škála závislosti na alkoholu, škála závislosti na cigaretách, Fagerströmův test nikotinové závislosti atd.). Na jiné oblasti rizikového chování, než je oblast závislostí, zatím existuje jen velmi málo nebo vůbec žádné evaluační nástroje. Některé z dotazníků tak mohou sloužit jako předloha pro vytvoření si vlastního dotazníku pro jinou oblast rizikového chování než oblast návykových látek. Zároveň zde lze nalézt odkazy na portály nabízející různé evaluační nástroje především v oblasti sociálního klimatu, vzta-

lish. Other foreign instruments that may be adapted to the Czech population were also identified.

The evaluation tools mainly concern the substance use domain (e.g. the ESPAD questionnaire, the CAGE screening test, the CRAFFT questionnaire for the testing of high-risk behaviour among children and adolescents, the European Addiction Severity Index, Alcohol Dependence Scale, Cigarette Dependence Scale, Fagerström Test of Nicotine Dependence, etc.). There have been very few evaluation measures, if any at all, intended for risk behaviour other than that associated with substance use. Some of the existing questionnaires may thus serve as templates for the development of an original questionnaire pertaining to an area of risk behaviour other than substance use. Links to web-based portals providing various evaluation tools concerning especially the areas of social atmosphere, peer relationships, students' attitudes to school, and risk behaviour, including their complete scoring procedures, can also be found there.

The evaluation tool database also contains the SURPS screening method, which focuses on four major personality traits that may serve as predictors of risk behaviour among adolescents. This questionnaire constitutes a part of the integrated programme of indicated prevention referred to as PREVENTURE (Castellanos & Conrod, 2006, Čablová et al., 2011). The SURPS questionnaire (Dolejš et al., in press) and the PREVENTURE methodology as a whole (Šťastná et al., 2011, Charvát et al., 2011, Maierová et al., 2011, Dolejš et al., 2011) were adapted to the Czech setting. Before being printed, the SURPS questionnaire, four student handbooks, and four manuals for facilitators were professionally translated and proofread by an expert. An implementation manual was also created. The overall PREVENTURE concept was introduced in the form of workshops and presentations delivered at several conferences.

In addition to evaluation tools pertaining to the prevention of risk behaviour, the database contains examples of questionnaires for the evaluation of courses (training activities) which are included in the "Course Evaluation Good Practice Manual".

Each provider of courses that participated in the VYNSPI project developed their own evaluation instrument which they used to evaluate their course. The focus of the questionnaires varied (some placed more emphasis on the subject matter and structure of the course, while other measures looked more into the facilitator's performance and the general impression of the event). Each course provider's evaluation questionnaires were collected in order to compile a single form for the evaluation of training courses delivered as part of the VYNSPI project, which was then used by the course providers to evaluate their respective courses. The new questionnaire thus integrates the basic information about the course being delivered (this includes

hů s vrstevníky, postojů žáků ke škole, k rizikovému chování apod., případně nabízí i kompletní vyhodnocení.

Součástí databanky evaluačních nástrojů je i screenin-
gová metoda SURPS, jež se zaměřuje na čtyři základní osobnostní charakteristiky, které mohou sloužit jako prediktory rizikového chování u dospívajících. Tento dotazník je součástí uceleného programu indikované prevence nescoucí název PREVENTURE (Castellanos & Conrod, 2006; Čablová et al., 2011). Dotazník SURPS (Dolejš et al., in press) i celá metodika PREVENTURE (Šťastná et al., 2011; Charvát et al., 2011; Maierová et al., 2011; Dolejš et al., 2011) byla převedena ze zahraničí do českého prostředí. Byl proveden profesionální překlad a odborné korektury a zajištěn tisk dotazníku SURPS, čtyř příruček pro studenty a čtyř příruček pro lektory a byla vytvořena implementační příručka. Celý koncept metodiky PREVENTURE byl představen formou workshopu nebo prezentace na několika odborných konferencích.

Kromě evaluačních nástrojů vztahujících se k prevenci rizikového chování zde lze nalézt i příklady dotazníků pro hodnocení kurzů (vzdělávacích aktivit), jež jsou součástí tzv. Manuálu dobré praxe v evaluaci kurzu.

Každý realizátor kurzu v rámci projektu VYNSPI měl vytvořený vlastní evaluační nástroj, na jehož základě vyhodnocení kurzu prováděl. Zaměření dotazníků bylo různé (v některých byl více akcentován obsah kurzu a jeho struktura, jinde se nástroj více zaměřoval na hodnocení osoby lektora a celkového dojmu z kurzu atd.). Na základě sesbíraných evaluačních nástrojů od jednotlivých realizátorů kurzů byl vytvořen jednotný formulář pro vyhodnocení vzdělávacích kurzů v rámci projektu VYNSPI, který realizátoři kurzů následně používali pro evaluaci daného kurzu. Nový dotazník tak sjednocuje základní informace o realizovaném kurzu (zejména sociodemografické údaje o frekvenciantech a kurzu a spokojenost s daným kurzem atd.).

Manuál je určen především organizátorům kurzů, neboť byl vytvořen na základě praktických výstupů a zkušeností z realizace kurzů zaměřených na primárněpreventivní problematiku. Může sloužit k vytvoření vlastního evaluačního nástroje pro podobné typy vzdělávacích aktivit. Rovněž je v manuálu uvedeno, jaké okruhy nebo témata lze evaluovat („co všechno se dá hodnotit“). Lze se tak inspirovat při sestavování vlastního evaluačního nástroje s libovolnou strukturou pro hodnocení vzdělávací aktivity.

Ve třetí části webu „Dobrá praxe“ lze nalézt články věnující se jednotlivým příkladům dobré praxe evaluace v primární prevenci, např. program Kouření a já, Komunitní program realizovaný o. s. Prev-centrum, program Přípravení pro život, program Drogy-Důvod-Dopad (program DDD) a program Unplugged (Gabrhelík et al., 2012a; Miovský et al., 2011; Jurystová et al., 2009; Miovský et al., 2004a; Jacobsonová et al., 2004) a evaluace v jiných oblastech, jako například evaluace letákových kampaní či webových stránek.

sociodemographic data about the course participants and their satisfaction with the training event).

The Manual is primarily intended for course organisers, as it was created using practical outcomes and experience resulting from the implementation of courses dedicated to the issue of primary prevention. It may serve as the basis for the development of an original evaluation tool applicable to similar types of educational activities. The Manual also specifies what areas and topics can be evaluated (“what there is to evaluate”), which may be inspiring in developing one’s own evaluation tool that has a structure tailored to the evaluation of a specific training event.

The third section of the website, “Good Practice”, presents articles on examples of good practice in the evaluation of primary prevention programmes, such as “Smoking and Me”, “The *Prev-centrum* Community-based Programme”, “Skills for Adolescence”, “Drugs-Reason-Impact” (DRI), and “Unplugged” (Gabrhelik et al., 2012a, Miovský et al., 2011, Jurystová et al., 2009, Miovský et al., 2004a, Jacobsonová et al., 2004), as well as in evaluation concerning other areas, including that of poster campaigns and web pages.

Finally, the “Links” section provides a list of several hundred Czech and foreign sources on primary prevention, risk behaviour, and evaluation in the form of magazines, books, and on-line publications. Those materials that are in the public domain are made available for free downloading. In other cases, a link to a site where the material can be accessed is provided. Anybody interested in learning more about evaluation may use these materials for self-study.

Moreover, these materials may be used for future professional training courses that also involve the topic of evaluation.

Another important deliverable of the project was the pilot implementation of two courses accredited by the Czech Ministry of Education, collectively entitled “Evaluation as the Basis of Primary Prevention Activities from the Perspective of Theory and Practice”. Both courses took place in Prague and Brno in May 2012. Their aim was to inform the participants (mainly school prevention workers and other education professionals) about the essence and principles of the evaluation of primary prevention activities and teach them how to manage the process of programme evaluation independently. The participants were familiarised with the theoretical background to evaluation, the individual types of evaluation, and evaluation tools. Then they had the opportunity to practise applying a certain type of evaluation to a sample prevention programme; examples of specific evaluation tools were also available to them. Three PowerPoint presentations were created for the course. They were conceived in such a way as to match the target group and the format of the course, which consisted of both lectures and interactive sessions.

V poslední části webu „Odkazy“ je k dispozici přehled několika set českých a zahraničních časopiseckých, knižních a internetových zdrojů vztahujících se k primární prevenci, rizikovému chování a evaluaci. Materiály, které bylo možné zveřejnit, jsou zde volně ke stažení. U ostatních je vždy uveden odkaz, na kterém lze daný materiál nalézt. Tyto materiály tak mohou umožnit zájemcům o samostudium v oblasti evaluace dále se vzdělávat. Zároveň budou materiály využívány ve vzdělávání frekventantů odborných kurzů v následujících letech, ve kterých bude zahrnuto i téma evaluace.

Dalším důležitým výstupem projektu byla pilotní realizace dvou kurzů akreditovaných MŠMT nesoucích název „Evaluace jako základ primárněpreventivních aktivit z pohledu a praxe“. Oba kurzy proběhly v květnu 2012 v Praze a v Brně. Cílem bylo seznámit účastníky (především školní metodiky prevence a další pedagogické pracovníky) s podstatou a principy evaluace primárněpreventivních aktivit a naučit je samostatně zvládnout proces vyhodnocení programu. Účastníci byli seznámeni s teoretickými základy evaluace, s jednotlivými typy evaluace a evaluačními nástroji. Následně si prakticky vyzkoušeli některý z typů evaluace na příkladu preventivního programu, k dispozici měli ukázky konkrétních evaluačních nástrojů. Pro kurz byly vytvořeny tři powerpointové prezentace uzpůsobené cílové skupině a rámci kurzu, který obsahoval jak část přednáškovou, tak interaktivní.

Témata evaluace a evaluace primárněpreventivních programů byly dále prezentovány na několika odborných konferencích, např. konference Primární prevence rizikového chování 2010 v Praze a konference Psychologická diagnostika dětí a dospívajících 2011 v Brně. Cílem bylo zvýšit povědomí odborné veřejnosti o evaluaci, její potřebě a možných způsobech provedení ve školství.

Evaluation and the evaluation of primary prevention programmes were the topics of presentations delivered at several professional conferences, including the *2010 Primary Prevention of Risk Behaviour conference* in Prague and the *2011 Psychological Diagnosis of Children and Adolescents conference* in Brno. The objective of these appearances was to raise the professional community's awareness of evaluation, the need for it, and possible ways of implementing it in the school system.

● 2 / 2 Further Development of Risk Behaviour-related Evaluation in the Czech Republic

The above information indicates that the evaluation of activities pursued in the field of the school-based prevention of risk behaviour is a significant and integral part of the work of education professionals (especially school prevention workers). Every education professional finds feedback valuable: it is useful to know whether their work has any impact on students, whether the goal that was set was really accomplished, whether a change in students was achieved as a result of their participation in the programme, whether positive, negative, or none or whether achieved at the level of students' knowledge, attitudes, and behaviour (such as the adoption of social skills, life skills, assertive strategies, and refusal skills). Negative results are feedback too; they may provoke considerations about whether a programme should be continued, altered, revised, or abandoned.

The concept of risk behaviour encompasses various forms of risk behaviour, including truancy, bullying and extremely aggressive behaviours, high-risk sports and risk-taking behaviour on roads, racism and xenophobia, the negative impact of religious sects, high-risk sexual behaviour, the prevention of substance use, eating disorders, and problems and disorders related to the CAN syndrome (Miovský et al., 2010). It is necessary to further explore the issue of the evaluation of primary prevention programmes focused on different forms of risk behaviour and identify or develop additional evaluation tools to assist in evaluating such programmes. There are two ways of expanding the database of evaluation tools: we can either search and identify evaluation tools within the Czech setting or adapt and implement foreign instruments. Our experience shows that both alternatives are feasible.

As previously mentioned, the most highly elaborated primary prevention system in the Czech Republic is that focused on substance use, and it can also make use of a range of dedicated evaluation tools which may be applied, and not only by education professionals. There are not many evaluation tools focused on other forms of risk behaviour. It should be noted, however, that, despite the relative lack of specific instruments applicable to other types of risk behav-

● 2 / 2 Další vývoj evaluace v oblasti rizikového chování v České republice

Z výše uvedených informací vyplývá, že evaluace aktivit v oblasti školní prevence rizikového chování je důležitou a nedílnou součástí práce pedagogických pracovníků (především školních metodiků prevence). Pro každého pedagoga je cenná zpětná vazba, zda jeho práce má nějaký dopad na žáky, zda bylo dosaženo předem stanoveného cíle, zda u žáků došlo v důsledku účasti na programu k nějaké změně – ať už pozitivní či negativní či žádné, ať už na úrovni znalostí, postojů či chování (např. osvojení si sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život, nácvik asertivity, schopnosti odmítat). I negativní výsledky dávají zpětnou vazbu a mohou vést k zamyšlení nad tím, zda se v programu bude dále pokračovat, či se změní, upraví, popř. od něj upustí.

Koncept rizikového chování zahrnuje různé formy rizikového chování jako záškoláctví, šikanu a extrémní projevy agrese, rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, rasismus a xenofobii, negativní působení sekt, sexuální rizikové chování, prevenci v adiktologii, spektrum poruch příjmu potravy a okruh poruch a problémů spojených se syndromem CAN (Miovský et al., 2010). Je nezbytné se nadále zabývat evaluací primárněpreventivních programů, které jsou zaměřeny na tyto jednotlivé formy rizikového chování, a identifikovat, popř. vyvíjet další evaluační nástroje, které by umožnily dané programy vyhodnocovat. Existují dvě možné cesty, jak rozšiřovat databázi evaluačních nástrojů, buďto vyhledávat a identifikovat evaluační nástroje v českém prostředí, nebo adaptovat a implementovat nástroje ze zahraničí. Z naší zkušenosti vyplývá, že obojí je možné.

Jak již bylo uvedeno výše, doposud je v České republice nejvíce propracován systém primární prevence užívání návykových látek a k němu existuje dostatečné množství vhodných evaluačních nástrojů, které mohou používat nejen pedagogičtí pracovníci. Evaluačních nástrojů zaměřených na jiné formy rizikového chování neexistuje mnoho. Je důležité však zmínit, že, i když máme pro ostatní typy rizikového chování relativně málo specifických nástrojů, mohou školní metodici prevence snadno obměňovat stávající krátké dotazníky pro mapování užívání drog pro danou oblast rizikového chování, případně z delších dotazníků zaměřených komplexně na více oblastí si vybrat jen tu část, kterou chtějí využít. Mohou se nechat inspirovat např. dotazníky, které mapují u žáků znalosti, postoje, informovanost či výskyt užívání návykových látek, otázky v nich přeformulovat a zjišťovat tak například znalosti, postoje, informovanost či výskyt daného rizikového chování. Podmínkou je pedagogova orientace v konkrétní formě rizikového chování a stanovení si cíle, kterého chce daným programem dosáhnout, a kritérií, podle nichž pozná, zda bylo cíle dosaženo.

V praxi existují programy, které se zaměřují na prevenci i dalších forem rizikového chování než jen na oblast návykových látek. Lze tedy vyjít i z těchto programů a zjiš-

aviour, school prevention workers may easily modify the existing brief questionnaires for drug use screening so that they fit the risk behaviour area under scrutiny or may use only a relevant segment of any of the multidimensional questionnaires aimed at more comprehensive testing. They may find inspiration in questionnaires that survey students' drug-related knowledge, attitudes, awareness, and experience and rephrase their items to inquire about knowledge, attitudes, awareness, and experience in relation to the risk behaviour in question. This is not possible, however, without the education professional understanding the specific form of risk behaviour, setting the goal they want to achieve by means of the given programme, and defining the criteria according to which they can recognise that the goal has been accomplished.

In practice, there are programmes which focus on the prevention of forms of high-risk behaviour other than those related to substance use. These programmes may therefore be used as guidance as to how their evaluation is carried out, what evaluation tools are used, and what the programmes try to achieve and how. This approach to surveying the existing situation may lead in the future to the identification of additional sources of information about the evaluation of programmes intended to tackle other forms of risk behaviour.

The second alternative is to adopt foreign primary prevention programmes focused on specific forms of risk behaviour and convert them for use in the Czech context (to arrange for their adaptation and implementation, ranging from their translation and expert revision through pilot testing to its implementation and practical application). This process, which is very demanding in terms of time, money, and human resources, was followed, for example, when adapting *Unplugged*, a foreign prevention programme whose evaluation showed its positive effect on students in many areas (for more information see the article published by Miovský et. al. in *Adiktologie* in 2011). If a programme, whether Czech or adapted from abroad, proves to be effective, support should be provided for its dissemination and implementation in schools.

Our experience from evaluation courses indicates that the majority of education professionals are familiar with the concept of evaluation. Most of the course participants perform evaluation. Nevertheless, they had an opportunity to organise the information, learn how to proceed in conducting evaluation, and become familiar with examples of evaluation instruments. They also fed in a large number of examples from their own practice. Together we covered issues such as how to proceed in identifying students' needs (needs assessment), how to deliver a preventive programme and evaluate it later (whether in terms of its preparation, process, the recipients' satisfaction, or the outcome). It is a matter of fact that the topic of evaluation in the preven-

tovat, jak probíhá evaluace, jaké evaluační nástroje jsou používány, co je cílem programu, jak je ho dosahováno. V tomto postupu a mapování lze v budoucnosti nalézt další zdroje informací o evaluaci programů zaměřených na další formy rizikového chování.

Druhou možností je přinášet programy primární prevence zaměřené na některé z forem rizikového chování ze zahraničí a převádět je na podmínky českého prostředí (zajistit adaptaci a implementaci daného programu, počínaje překladem, odbornými korekturami, pilotním ověřováním až po samotnou realizaci a zavedení programu do praxe). Jedná se o proces časově, finančně i personálně velmi náročný. Takto byl ze zahraničí převzat například preventivní program *Unplugged*, jehož evaluace prokázala pozitivní dopad na žáky v mnoha oblastech (více viz článek v časopisu *Adiktologie*, který publikoval Miovský et. al. v roce 2011). V případě, že se prokáže účinnost daného programu, ať už českého, či převzatého ze zahraničí, mělo by být podporováno jeho šíření a jeho realizace na školách.

Z našich zkušeností z kurzů o evaluacích vyplynulo, že pro většinu pedagogů je termín evaluace známý. Většina z účastníků evaluaci provádí. Pedagogové měli možnost si utřídit jednotlivé informace, osvojit si postup práce při evaluaci a seznámit se s některými příklady evaluačních nástrojů. Sami přinášeli spoustu příkladů z praxe. Společně jsme se věnovali oblastem jak postupovat při mapování potřeb žáků (analýza potřeb), jak lze zajistit preventivní program a jak následně provádět jeho evaluaci (ať přípravy, procesu, spokojenosti či výsledku). Je samozřejmostí, že téma evaluace v prevenci rizikových typů chování se musí stát běžnou součástí pregraduální přípravy pedagogických pracovníků a součástí celoživotního vzdělávání školních metodiků prevence a dalších pedagogických pracovníků, metodiků prevence v pedagogicko-psychologických poradnách a krajských školských koordinátorů prevence.

tion of risk behaviour must be incorporated into the curricula of undergraduate and graduate academic programmes for education professionals and the scheme of life-long learning for school prevention workers and other education professionals, prevention methodologists in the Pedagogical and Psychological Counselling Centres, and the regional school prevention coordinators.

● 3 CONCLUSION

The authors summarised the developments concerning the evaluation of primary prevention in the Czech Republic, as well as describing preventive programmes featuring the evaluation component that have been followed up by the VYNSPI project and the Evaluation Centre that was established as part of that project. The Evaluation Centre's website was created in order to provide access to articles on prevention and evaluation, evaluation-related learning material, specific evaluation tools that may be used both in school practice and as inspiration for the development and innovation of other instruments, and examples of good practice and useful links.

Growing interest in the evaluation of preventive interventions has been recorded in the Czech Republic. The number of studies whose quality is comparable to international standards is rising. Their results have been published in recognised professional journals. In general, this area has experienced great advances.

In addition to large-scale research studies which are used to test the effectiveness of prevention programmes, education professionals and other key providers of school-based prevention may evaluate their own prevention efforts using the different forms of evaluation, such as needs assessment, process evaluation, and the evaluation of satisfaction and of outcomes, which may involve changes in the target group's attitudes to the risk behaviour under consideration and, where feasible, behavioural changes.

Evaluation is an integral part of preventive programmes and each school prevention worker and other education professional should have the competence to carry it out. It should become a routine segment of their responsibilities. Therefore, efforts should be made to incorporate the topic of evaluation into the system of training for education professionals.

● 3 ZÁVĚR

Autorky shrnuly dosavadní vývoj v evaluaci primární prevence v ČR, byly popsány preventivní programy, které obsahují realizaci evaluační části, na něž navazuje projekt VYNSPI a v jeho rámci vytvořené Evaluační centrum. Vznikl web Evaluačního centra, kde je možné nalézt články k oblasti prevence a evaluace, výukový materiál věnující se evaluaci, konkrétní evaluační nástroje použitelné nejen ve školské praxi a poskytující inspiraci pro vytváření a inovaci jiných nástrojů, dále také příklady dobré praxe a užitečné odkazy.

Pozorujeme zvyšující se zájem o oblast evaluace preventivních intervencí v České republice, stále častěji se setkáváme se studii, které jsou svou kvalitou srovnatelné se zahraničím. Jsou řádně publikovány v odborných časopisech a jednoznačně lze hovořit o postupné kultivaci celé této oblasti.

Vedle rozsáhlých výzkumných studií, které slouží k ověření efektivity preventivních programů, mohou pedagogové a další klíčoví realizátoři prevence ve školách hodnotit vlastní preventivní aktivity, tj. evaluovat formou analýzy potřeb, evaluaci procesu, spokojenosti a v oblasti výsledku zejména změně znalostí či postojů cílové skupiny k danému rizikovému chování a dle svých možností i změně v oblasti chování.

Evaluace je nedílnou součástí preventivních programů a zvládnutí její realizace by mělo být kompetencí každého školního metodika prevence a dalších pedagogických pracovníků. Měla by se stát jejich běžnou součástí práce. Proto by mělo být snahou zakomponovat oblast evaluace do vzdělávání pedagogických pracovníků.

REFERENCES / LITERATURA

- Blažek, B., & Olmrová, J. (2001). *Evaluace a diagnostika* [Evaluation and Assessment]. Praha: MŠMT.
- Castellanos, N., & Conrod, P. (2006). Brief interventions targeting personality risk factors for adolescent substance misuse reduce depression, panic and risk-taking behaviours. *Journal of Mental Health*, 15(6), 645–658.
- Čablová, L., Štastná, L., Charvát, M., Maierová, E., Endrödiová, L., & Dolejš, M. (2011). Preventure – metoda krátké cílené intervence [Preventure – A Targeted Brief Intervention Method]. *Adiktologie*, 11(2), 92–98.
- Dolejš, M., Endrödiová, L., Charvát, M., Maierová, E., & Štastná, L. (2011). (Eds.). *Preventure – Seeing Oneself – Jak se naučit zvládat touhu po vyhledávání vzrušujících zážitků* [Preventure – Seeing Oneself – Learning to Deal with Sensation Seeking]. Praha: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN v Praze & TOGGA. ISBN: 978-80-87258-86-6.
- Dolejš, M., Miovský, M., & Řehan, V. (in print). *Testová příručka ke Škále osobnostních rysů představujících riziko z hlediska užívání návykových látek* [Substance Use Risk Profile: testing handbook]. Praha: Togga.
- EMCDDA (1998). *Guidelines for the evaluation of drug prevention*. Lisbon: EMCDDA.
- Gabrhelik, R., Duncan, A., Miovsky, M., Furr-Holden, C. D. M., Stastna, L., & Jurystova, L. (2012a). “Unplugged”: A school-based randomized control trial to prevent and reduce adolescent substance use in the Czech Republic. *Drug and Alcohol Dependence*, 124(1–2), 79–87.
- Gabrhelik, R., Duncan, A., Lee, M. H., Stastna, L., Furr-Holden, C. D. M., & Miovsky, M. (2012b). Sex-Specific Trajectories in Cigarette Smoking Behaviors among Students Participating in the Unplugged School-based Randomized Control Trial for Substance Use Prevention. *Addictive Behaviors*, DOI 10.1016/j.addbeh.2012.05.023
- Charvát, M., Maierová, E., Štastná, L., Dolejš, M., & Endrödiová, L. (2011). (Eds.). *Preventure – Seeing Oneself – Jak se naučit zvládat negativní myšlení* [Preventure – Seeing Oneself – Learning to Deal with Negative Thinking]. Praha: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN v Praze & TOGGA. ISBN: 978-80-87258-84-2.
- Jacobsová, P., Kraus, B., Vacek, P., Stará, J., Čápková, E., & Eisen, M. (2004). Evaluace pilotní fáze školního preventivního programu Přípravení pro život [Evaluation of the Pilot Phase of the “Skills for Adolescence” School-based Prevention Programme]. *Adiktologie*, 4 (3), 256–267.
- Jurystová, L., Gabrhelík, R., & Miovský, M. (2009). Formativní evaluace procesu implementace preventivního programu Unplugged školními metodiky prevence [“Unplugged” Primary Prevention Programme – Evaluation of the Implementation Process by School Prevention Workers]. *Adiktologie*, 9 (1), 10–19.
- Kubů, P. (2004). Metody hodnocení kvality internetových projektů prevence závislostí a harm reduction [Abuse Prevention and Harm Reduction Internet Projects Quality Evaluation Methods]. *Adiktologie*, 4 (3), 268–287.
- Maierová, E., Štastná, L., Dolejš, M., Endrödiová, L., & Charvát, M. (2011). (Eds.). *Preventure – Seeing Oneself – Jak se naučit zvládat přecitlivělost* [Preventure – Seeing Oneself – Learning to Deal with Anxiety Sensitivity]. Praha: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN v Praze & TOGGA. ISBN: 978-80-87258-85-9.
- Martanová, V. (2012). Development of the Standards and the certification process in primary prevention – An evaluation study [Vývoj Standardů a procesu certifikace v primární prevenci – evaluační studie]. *Adiktologie*, 12(3), 174–188.
- Martanová, V. (2006). Certifikace programů primární prevence užívání návykových látek [Certification of Addictive Substance Use Primary Prevention Programmes]. *Adiktologie*, 6 (4), 514–519.
- Miovsky, M., Novak, P., Stastna, L., Gabrhelik, R., Jurystova, L., & Vopravil, J. (2012). The Effect of the School-Based Unplugged Preventive Intervention on Tobacco Use in the Czech Republic [Resultados del programa de prevención escolar Unplugged sobre el uso del tabaco en la República Checa]. *Adicciones*, 24 (3), 211–218.
- Miovský, M. a kol. (2012). *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga.
- Miovský, M., Štastná, L., Gabrhelík, R., & Jurystová, L. (2011). Evaluation of the Drug Prevention Interventions in the Czech Republic. *Adiktologie*, 11 (4), 236–247.
- Miovský, M., Skácelová, L., Zapletalová, J., & Novák, P. (Eds.) (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství* [Primary Prevention of Risk Behaviour in the School System]. Praha: Centrum adiktologie PK 1. LF UK, Sdružení SCAN and TOGGA.
- Miovský, M., Miovská, L., & Trapková, B. (2004a). Projekt evaluace primárně-preventivního komunitního programu [Primary Prevention Community Programme Evaluation Project]. *Adiktologie*, 4 (3), 236–255.
- Miovský, M., Kubů, P., & Miovská, L. (2004b). Evaluace programů primární prevence užívání návykových látek v ČR: základní východiska a aplikační možnosti [Evaluation of Addictive Substance Use Primary Prevention Programmes in the Czech Republic: General Background and Application Possibilities]. *Adiktologie*, 4 (3), 288–305.
- MŠMT (2002). *Evaluace a diagnostika preventivních programů* [Evaluation and Assessment of Preventive Programmes]. Praha: ČIHÁK TISK.
- Nešpor, K., Csémy, L., & Sovinová, H. (1998). *Programy prevence závislosti a možnosti jejich hodnocení* [Possible Approaches to the Evaluation of Addiction Prevention Programmes]. Praha: SZÚ.
- Skalík, I. (2003). Primární prevence zneužívání drog: úrovně, formy, metodologické principy [Primary Prevention of Substance Abuse: levels, forms, and methodological principles]. In: K. Kalina et al. (2003). *Drogy a drogové závislosti*, 2. díl, 285–290.
- World Health Organisation (2000). *International Guidelines for the Evaluation of Treatment Services and Systems for Psychoactive Substance Use Disorders*. Geneva: World Health Organisation.
- Štastná, L., Dolejš, M., Endrödiová, L., Charvát, M., & Maierová, E. (2011). (Eds.). *Preventure – Seeing Oneself – Jak se naučit zvládat impulzivitu* [Preventure – Seeing Oneself – Learning to Deal with Impulsivity]. Praha: Centrum adiktologie, Psychiatrická klinika 1. LF UK a VFN v Praze & TOGGA. ISBN: 978-80-87258-83-5.